

УДК 94(477) «1847–1850» (044)
DOI 10.31654/2520-6966-2023-23F-109-54-65

О. О. Малишко

аспірант кафедри історії України
Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара
orcid.org/0000–0002–8996–2155
slav2sich@gmail.com

Повсякдення дворянства Лівобережної України середини XIX ст. (за матеріалами родинного епістолярію Пантелеймона та Олександри Куліш)

У статті вивчається простір повсякдення соціальної еліти Лівобережної України середини XIX ст. Тема дослідження обумовлена антропоцентризмом сучасного гуманітарного знання, актуалізацією особистісного виміру історичних процесів. Джерельною базою розвідки є приватний епістолярій Пантелеймона Куліша, Олександри Білозерської-Куліш, Надії Білозерської-Забіли, Віктора Білозерського та Миколи Забіли. Часові рамки дослідження хронологічно співпадають з періодом тульського заслання П. Куліша (1847–1850 рр.), просторові – умовно обмежені Петербургом, Києвом, та Тулою, де на той час мешкали основні кореспонденти. Методи дослідження: проблемно-хронологічний, порівняльно-історичний, логічний, історико-генетичний. У межах розвідки проаналізовано тематичну спрямованість та сюжетне наповнення сімейного листування Кулішів-Білозерських, акцентовано на родинний побут, інтелектуальне оточення, дозвілля та інші аспекти повсякдення регіональної спільноти. Розкрито сутність окремих щоденних інтелектуальних, культурних, господарських та ментальних практик лівобережного дворянства. Розглянуто відображені в приватному епістолярії традиційні форми дозвілля соціальної еліти: домашнє музикування, живопис, скульптура, читання, вивчення іноземних мов тощо. Досліджено вияви оригінальних особистих захоплень – гальванопластики та столярного ремесла. Прослідковано висвітлення тем здоров'я, виховання, благочинної діяльності, побутової релігійності, питань пристойності та моралі. Зосереджено увагу на зміні ментальних та світоглядних установок дворянської спільноти. Здійснено спробу окреслити подальші перспективи проблематики. Зроблено висновок про значний інформаційний потенціал епістолярних матеріалів родини Кулішів-Білозерських як джерела з історії повсякдення соціальної еліти Лівобережної України середини XIX ст.

Ключові слова: повсякденність, соціальна еліта, его-документи, Куліші, Білозерські, родинне листування, культурні практики.

Одним із найпотужніших напрямів досліджень сучасної гуманітаристики залишається історія повсякдення, з притаманним їй особистісним виміром історичних процесів. Людиноцентрична природа

наукових студій актуалізує питання розширення дослідницького поля історика-повсякденника як за рахунок власне історичних документів (неофіційних особових письмових і усних свідчень, зображально-візуальних), так і неісторичних (літературних, лінгвістичних, культурологічних тощо) [1, с. 11]. Важливим джерелом з історії повсякдення, поруч з традиційними, виступають документи особового походження: щоденники, спогади, епістолярні матеріали. Ці «мимовільні свідки» – як їх називає Марк Блок – містять унікальні відомості про побут, світоглядні уявлення та щоденні практики пересічної особистості [2, с. 36]. «Нестандартні» нарративні документи, на думку Джона Тоша, «заворожують своєю безпосередністю та щирістю, подібно до зненацька підслуханої розмови» [3, с. 62].

Дослідження повсякдення дворянства Лівобережної України спонукає до вивчення приватного листування окремих представників соціальної еліти регіону. У рамках даної розвідки звернемося до родинного епістолярію Кулішів-Білозерських, виокремивши його фрагмент, який хронологічно співпадає з періодом тульського заслання П. Куліша, охоплюючи 1847–1850 рр. Насправді, приватне листування родини Пантелеймона та Олександри Куліш вже привертало увагу вітчизняних дослідників під час висвітлення питань особистих взаємин подружжя [4, 5, 6, 7, 8], міжособистісних комунікацій з представниками української інтелектуальної еліти XIX ст. [9, 10, 11, 12], окремих аспектів життєпису та світоглядних установок митців, що знайшли вираження в їх художньо-біографічній прозі [13, 14, 15, 16, 17, 18].

Метою даної розвідки є вивчення повсякденного життя дворянства Лівобережжя середини XIX ст. за матеріалами родинного листування. Просторові рамки дослідження умовно обмежені Тулою, Петербургом та Києвом, де на той час мешкали основні кореспонденти, до числа яких відносимо Пантелеймона Куліша, Олександру Білозерську-Куліш, Надію Білозерську-Забілу, Віктора Білозерського та Миколу Забілу.

З приватного епістолярію дізнаємося про загальну атмосферу родинного побуту Кулішів періоду тульського заслання. Велику увагу молоде подружжя приділяло облаштуванню родинного простору. У листуванні з рідними містяться детальні описи інтер'єрів орендованого житла. Так, відразу по приїзду до міста, у листопаді 1847 р., Олександра у листі до сестри Надії, з якою вона завжди зберігала тісний емоційний зв'язок, вихваляється своєю тульською квартирою, котра налічує п'ять кімнат, кабінет та окремо розташовану кухню [19, с. 511]. Через постійні вимушені переїзди родини «квартирне

питання» не втрачає своєї гостроти і надалі, залишаючись актуальним сюжетом сімейної переписки 1848–1850 рр. Про квартирування у будинку титулярної радниці Параскеви Іванової, розташованого на околиці міста, йдеться, наприклад, у листі П. Куліша від 22 червня 1848 р. [19, с. 225]. А вже в квітні наступного року він знову розповідає про черговий переїзд. Цього разу до будинку пічника Івана Фоміна, орендованого подружжям разом з невеликим городом [19, с. 289].

Зустрічаємо у листах і згадки про меблювання кімнат, вживані страви і напої, розпорядок дня, грошові витрати та щоденні господарські справи родини [19, с. 250, 273, 275, 276, 277, 278, 281, 289, 304, 511]. Особливо часто подібні питання обговорювалися під час поїздки Олександри Михайлівни до Петербургу взимку 1849 р. Тривала відсутність не завадила їй вправно вести господарство, за допомогою настанов, переданих у листах до чоловіка, на відстані керувати діями служниці щодо прання, прядінням вовни, прибирання, приготування їжі та догляду за кімнатними рослинами і домашніми тваринами [19, с. 255, 263, 273, 276].

Сімейні епістолярні матеріали тульського періоду деталізують культурні практики родини Кулішів, серед яких виділяємо традиційні для дворянського середовища живопис та домашнє музикування, а також оригінальні захоплення – гальванопластику та столярне ремесло. Приятелювання з місцевим художником Акімовим та його сестрою Васютою сприяло поживленню інтересу Пантелеймона та Олександри Куліш до занять живописом та скульптурою. У листах до Надії Забіли чоловік розповідає про неабиякий прогрес дружини у графіці [19, с. 196, 198, 210]. З нею ж та з Віктором Білозерським обговорюється і позування для незвичних ескізів, замовлених Акімо-ву. За задумом П. Куліша, художник мав виготовити їх ранкові портрети, зобразивши подружжя у невимушеній атмосфері в домашньому вбранні [19, с. 190, 193, 513]. У листуванні знаходимо і свідчення про скульптурні роботи П. Куліша, зокрема, про виготовлення ним кронштейну до настінного годинника за малюнком Жюльєна та арфоподібних п'ялець з головою янголятка [19, с. 196, 199].

Не менш важливу роль у повсякденному житті дворянства відігравало музичне мистецтво. Значущість такого його різновиду як домашнє музикування підкреслюють неодноразові згадки про бажання Олександри Михайлівни практикуватися у грі на фортепіано, пошук та придбання інструменту, приватні уроки, взяті у місцевої приятельки Олени Я. [19, с. 213, 567]. Родинний епістолярій містить і відомості про музикування знайомих та приятелів Кулішів. Так, у приписці до

листа чоловіка від 22 червня 1848 р. Олександра розповідає сестрі про спільні прогулянки з донькою власниці квартири – *Marie*, яка до того ж непогано грає на гітарі та співає [19, с. 533]. А в листі до чоловіка, датованому груднем 1848 р., – ділиться враженнями від імпровізованого домашнього концерту, влаштованого у будинку Клавдія Гнатовича – петербурзького приятеля П. Куліша [19, с. 249]. У сімейному листуванні знаходимо також детальні описи «музичних ранків» – недільних інструментальних концертів у Санкт-Петербурзькому університеті, незмінним диригентом яких протягом 1842–1850-х рр. виступав Карл Шуберт. На запрошення приятельки родини Ольги Плетнєвої – доньки відомого критика, ректора Санкт-Петербурзького університету Петра Плетнєва – О. Куліш відвідала щонайменше три таких концерти у січні 1849 р., про що і повідомляла у листах до чоловіка [19, с. 259, 261, 266, 550].

Значну частину вільного часу П. Куліша у 1848–1850 рр. займала художня гальванопластика. Захоплення нею у Пантелеймова Олександровича виникло також під впливом тульського художника Акімова, який працюючи вчителем малювання в місцевій зброярській школі, опанував мистецтво архітектури, скульптури та гальваніки [19, с. 512]. Листи Кулішів того часу рясніють подробицями виготовлення купоросного розчину, воскових заготовок та іншими тонкощами процесу мідної дифузії [19, с. 190, 196, 197, 199]. Знаходимо тут і описи виробів, виготовлені для власного вжитку чи як пода-ру-нок для рідних та приятелів. У сімейній переписці згадуються, зокрема, чорнильниця, картинні рами, тарілочки і навіть власний барельєф, виготовлені у техніці мідної гальваніки [19, с. 195, 196, 197]. Оміднені побутові дрібнички П. Куліш часто дарував родичам. Так, Надія Забіла отримала від нього авторську сільничку, Помпей Білозерський – пілку із незвичною ручкою та садовий ніж, а дружина – п'яльця, виконані у грецькому стилі [19, с. 196, 197, 199].

Ще однією творчою пристрастю П. Куліша, яка приносила не лише естетичну насолоду, але й побутову користь, стало столярне ремесло. Саме у ньому митець вбачав запоруку гарного настрою та відмінного самопочуття, ділячись віднайденим рецептом у листі, адресованому Віктору Білозерському [19, с. 200]. Опанувавши ази столярного мистецтва ще в Києві, П. Куліш створив у своєму тульському помешканні справжню майстерню, до роботи у якій активно долучав домашню прислугу [19, с. 189, 211, 270, 275]. Родинне листування містить чимало розлогих описів столярних задумів Пантелеймона Олександровича та власноруч виготовлених ним дерев'яних речей.

Серед них: тютюнниця з червоного дерева, подарована брату дружини Помпею, колисочка, виготовлена для домашньої улюблениці – білої голубки – названої на честь Надії Забіли, набір господарських скриньок різного розміру, стіл, оббитий зеленим сукном, та крісла для вітальні [19, с. 211, 213, 272, 277, 282]. Знаходимо тут і прохання до Віктора Білозерського, що мешкав з родиною у Петербурзі, придбати в англійському магазині, розташованому на розі Великої Морської вулиці та Невського проспекту, терпуги для дерева, рашпіль, підпилок, подвійний рубанок та інші столярні інструменти [19, с. 196, 197, 199]. Щойно приїхавши до столиці, наприкінці грудня 1848 р., О. Куліш, поміж іншим, збирається придбати косу стамеску та буравчик, необхідні для столярних занять чоловіка [19, с. 250, 276], та звертається до нього з проханням виготовити цукорницю та скриньку для зберігання чаю у дарунок Наталії Олексіївні – дружині родича Білозерських Лева Кармалеєва, у будинку якого вона зупинялася [19, с. 264].

Окремої уваги заслуговують повсякденні інтелектуальні практики соціальної еліти Лівобережжя середини XIX ст., що також знайшли широке відображення в родинному епістолярії Кулішів-Білозерських. Вагоме місце серед них займало читання. Листування Пантелеймона та Олександри Куліш з Надією Забілою, Віктором та Василем Білозерськими є справжньою енциклопедією художньої літератури першої половини XIX ст. Знаходимо тут детальні описи літературних новинок вітчизняних авторів та переклади європейських класиків. До кола читання Кулішів у цей період входили твори Ч. Діккенса, П. Фелваля, Г. Філдинга, В. Скотта, А. Міцкевича, Й.-В. фон Гете, Ф. Глінки, В. Жуковського, Ф. Туманського, І. Тургенєва, М. Корсіні, М. Гоголя та багатьох інших [19, с. 223, 228, 251, 252, 255, 259, 261, 265, 266, 267, 268, 273, 274, 531, 548, 573]. Корисним П. Куліш вважав і читання письменників, «що здійснили вирішальний вплив на розвиток Франції та Європи», до числа яких відносив Ж.-Ж. Руссо та Мольєра [19, с. 199]. Як свідчить переписка, жваве зацікавлення у дворянському середовищі викликали науково-популярні праці етнологічного, географічного, історичного та біологічного спрямування. Серед них «Замогильные записки Шатобриана», «Литературные опыты Я. Грота», книжкова серія авторства В. Верещагіна та М. Хотинського «Природа с ее таинствами и богатствами», «Історія природи» Ж.-Л. Леклера Буфона, нариси Г. Фері, історичні праці А. де Ламартіна, автобіографічні записки Б. Челліні тощо [19, с. 530, 535, 552, 553, 584].

Разом з тим епістолярій родини подає нам розмаїту картину періодичних видань різного тематичного та аудиторного спрямування, що глибоко укорінилися у повсякденне життя провінційного дворянства.

Перебуваючи на засланні, Куліші подовжили абонемент на столичні часописи «Современник», «Москвитянин» та «Отечественные записки» [19, с. 190, 258, 283, 290, 527]. Регулярно родина знайомилася з публікаціями на шпальтах дитячих видань: журналу для дітей старшого віку «Звездочка», редагуванням якого займалася російська письменниця та давня приятелька П. Куліша Олександра Ішимова [19, с. 259, 266, 276, 550, 553, 554], та літературного часопису для кадетів, що виходив у Петербурзі в 1836–1862 рр. під назвою «Журнал для чтения воспитанникам Военного учебного заведения» [19, с. 252, 547]. Багато корисної інформації містив петербурзький тижневик «Эконом: Хозяйственная общепользная библиотека». Про виписані звітти практичні поради щодо ведення господарства повідомляла Олександра Михайлівна в листах до чоловіка. Зокрема, йшлося про кулінарні рецепти, виведення тарганів, приготування столярного лаку, піпсу та інших необхідних в господарстві речей [19, с. 249, 251, 252]. Читали Куліші і газету «Русский инвалид», що видавалася зусиллями спеціального комітету опіки над пораненими, заснованого при військовому відомстві, редактором якої у 1848 р. став знайомий Пантелеймона Олександровича Федір Корф [19, с. 225, 533]. Джерелом місцевих новин виступали «Тульские губернские ведомости» – регіональне видання, у якому 1849 р. П. Куліш отримав місце помічника редактора [19, с. 193, 303].

Ще однією традиційною інтелектуальною практикою дворянського повсякдення стало вивчення іноземних мов. Власними планами та успіхами на даному поприщі родина Кулішів часто ділиться з близькими. Тут є згадки і про високий рівень мовленнєвої компетентності Пантелеймона Олександровича, особливо в оволодінні англійською мовою, якою він читав художні твори в оригіналі, та успіхи дружини в опануванні французької, заради чого вона відмовилася від чоловікових наполягань практикуватися разом з ним у вивченні італійської, німецької та англійської мови [19, с. 196, 198].

Цікавим аспектом родинного листування, на нашу думку, є тема здоров'я, представлена не лише занепокоєнням недугами близьких людей і описом симптомів хвороби. Сімейний епістолярій Пантелеймона та Олександри Куліш відображає сучасні методики лікування та – найважливіше – зміну ставлення до медичних новацій з боку представників дворянської спільноти. Зокрема, з листа П. Куліша від 2 лютого 1848 р., адресованого сестрі дружини Надії та її чоловікові Миколі Забілі, довідуємося про широке застосування сірчаного етеру та хлороформу для знеболення під час складних хірургічних операцій.

Тему анестезії продовжує розказана ним трагічна історія знайомого тульського поміщика, котрий тяжко переживав прикру втрату дружини, що померла при пологах через старосвітські забобони та недовіру новітнім методикам акушерства [19, с. 212]. У сімейному листуванні знаходимо позитивне ставлення до щеплень від віспи [19, с. 257] та інших профілактичних заходів, актуальність яких особливо зростає у період епідемії холери, що охопила Російську імперію у 1846–1848 рр. після занесення її до Закавказзя з території Персії [19, с. 190, 225, 228; 20, с. 417]. Містить епістолярій і обговорення переваг популярних на той час обливань холодною водою, до яких Олександра радить звернутися хворій сестрі, переповідаючи розміщене в травневому випуску журналу «Современник» за 1848 р. оголошення про відкриття в Умані лікувального закладу, де гідропатичні процедури практикують з квітня до листопада [19, с. 223, 531].

Широке висвітлення в сімейному епістолярії Кулішів дістали за-соби зв'язку та транспортні перевезення. Так, тема міжміського сполучення підіймається у листах Пантелеймона та Олександри Куліш восени 1847 та взимку 1848 р., що співпадає з часом переміщень останньої між Петербургом та Тулою. Зокрема, знаходимо інформацію про умови бронювання і різницю у вартості квитків на поштові та приватні диліжанси; дискомфортні умови всередині карети, особливу в холодну пору року, коли пасажирам, як, наприклад, Олександрі Михайлівні, доводилося спеціально купувати кожуха, щоб не перемерзнути і не захворіти в дорозі; небезпеку, на яку наражали подорожніх перевізники через відсутність додаткових гальм на екіпажах тощо [19, с. 184, 245, 247]. З листів же дізнаємося про доставку і зберігання багажу та різновиди валіз, якими користувалися тодішні мандрівники. Найбільш популярними серед них були саквояжі, розкладні валізи та ридикюлі [19, с. 173, 247, 255]. Не менш цінною частиною листування є відомості про поштове сполучення. Окрім традиційних нарікань на затримку поштових відправлень [19, с. 258, 263], маємо свідчення О. Куліш про незручне та віддалене розташування поштових скриньок у містах, чим не могла похизуватися навіть столиця [19, с. 264].

Ментальні та світоглядні установки дворянства середини XIX ст. представлені у сімейній переписці Кулішів обговоренням питань моралі та пристойності. Стосовно останнього аспекту цікавим є коментар О. Куліш у листі до Надії Забіли від 11 липня 1848 р., у якому вона засуджує «недостойну поведінку» доньки титулярної радниці Параскеви Іванової. Жінка розповідає сестрі про легковажність сімнадцятилітньої *Marie* у підборі вбрання, манері спілкування з представниками

протилежної статі, вважаючи верхом непристойності розповсюджені серед тульського жіноцтва виходи на прогулянку та відвідування храму наодинці [19, с. 534, 535]. Продовження теми знаходимо у П. Куліша, який повідомляє дружині про накладену ним заборону на відвідування домашньою служницею нічних відправ у храмі, які за місцевою традицією вважаються найкращим часом для рандеву [19, с. 273].

Дотичними до побутової релігійності є практичні поради, дані П. Кулішем дружині з приводу недоречності дотримання суворого посту. В листі від 01 лютого 1849 р. знаходимо засудження розповсюдженого у дворянському середовищі обрядового постування, коли щире розкаяння та духовне самовдосконалення замінюють зовнішньою жертівністю та побожністю. Поширені практики тілесного виснаження, голодування, запаморочливого читання незрозумілих біблійних текстів і молитов він радить замінити справжніми вчинками та послідовністю в опануванні християнського вчення [19, с. 270].

Ілюстрацією духовного аспекту повсякдення лівобережного дворянства у сімейному листуванні Кулішів та Білозерських стало виховання дітей та благочинна діяльність. У листах відображено конфлікт між принципами української народної педагогіки, прихильницею яких виступала Олександра Михайлівна, та теорією виховання Ж.-Ж. Руссо, заснованою на самореалізації дитини в її розвитку, до якої схилився П. Куліш [19, с. 221, 529]. Свідченням зародження сурдопедагогіки виступає прохання Пантелеймона Олександровича, висловлене у посланні до Віктора Білозерського від 20 квітня 1849 р., надіслати йому азбуку для глухонімих дітей та відповідний посібник по навчанню грамоті, оскільки вони з дружиною опікуються долею такої особливої дитини [19, с. 289].

З темою дитинства пов'язана і благочинна діяльність бездітної родини Кулішів. Неодноразово подружжя ставало учасниками благодійної лотереї, виручені кошти від якої йшли на підтримку сиротинця. Організатором та ідейним натхненником заходу виступала давня приятелька родини Олександра Ішимова. Зокрема, з листів П. Куліша до Віктора Білозерського дізнаємося про, надані родиною у якості лотів на благодійний аукціон 1848 р. запонки, ридикюль та закладки [19, с. 201, 519]. А в січні наступного року, перебуваючи на той час в Петербурзі, О. Куліш бере активну участь і в організаційній підготовці заходу. Разом з іншими дамами з ініціативної групи Олександра Михайлівна задіяна у склеюванні коробочок для лотереї, вишиванні килима, черевиків, пошитті торбинок, в'язанні косинок, про що натхненно розповідає у листах до чоловіка [19, с. 261, 263, 265].

Таким чином, родинний епістолярій Кулішів-Білозерських містить значний інформаційний потенціал для дослідників повсякдення соціальної еліти Лівобережної України середини XIX ст. У сімейному листуванні знайшли відображення щоденні практики, притаманні дворянському середовищу. Аналіз змістовного наповнення переписки 1847–1850 рр. дозволяє окреслити основні напрями повсякденних занять регіональної спільноти, до числа яких відносимо їх інтелектуальну, культурну, господарську діяльність. Так, інтелектуальна сфера дворянського повсякдення традиційно представлена такими різновидами індивідуального самовдосконалення, як вивчення іноземних мов та читання літератури художнього, наукового та науково-популярного спрямування. Серед культурних зацікавлень – поширені серед дворянства домашнє музикування, живопис, скульптура та більш оригінальні захоплення – столярне ремесло та гальванопластика. Господарську складову дворянського побуту ілюструють описи інтер'єрів, вживаних страв та напоїв, згадки про грошові витрати, розцінки на окремі види товарів і послуг та інші деталі облаштування родинного простору. Особливої уваги заслуговують підняті в епістолярії питання виховання, благодійної діяльності, особистої релігійності, моралі та пристойності, які дають додаткову інформацію про ментальний зріз повсякдення лівобережного дворянства. Перспективним напрямом дослідження виступає розгляд матримоніальних зв'язків, гендерних питань, вивчення світоглядних установок та стереотипів, розповсюджених у середовищі соціальної еліти Лівобережжя в середині XIX ст.

Література

1. Коляструк О.А. Методологія історії повсякдення. *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Сер.: Історія*. 2011. № 992. Вип. 44. С. 8–22.
2. Блок М. *Апология истории, или Ремесло историка*. Пер. Е.М. Лысенко, прим. А.Я. Гуревича. Москва: Издательство «Наука», 1973. 233 с.
3. Тош Д. *Стремление к истине. Как овладеть мастерством историка*. Пер. с англ. Коробочкин М.Л., ред. Русев В.А. Москва: Издательство «Весь мир», 2000. 296 с.
4. Денисюк І. Талант без талану. *Вітчизна*. 1968. № 12. С. 182–188.
5. Івановська О. Ганна Барвінок – «поет жіночого горя». *Дослідження з філології*. 1994. Вип. 3. С. 30–35.
6. Нахлік Є. *Подружнє життя і позашлюбні романи Пантелеймона Куліша*: [документально-біографічна студія]. Київ: Український письменник, 2006. 351 с.
7. Самойленко Г.В. *Пантелеймон Куліш і Ганна Барвінок: доля, Україна, любов (матронівський період життя і творчості)*. Ніжин: Видавництво НДУ, 2021. 174 с.

8. Яцюк В. Барвінкові етюди. *Ганна Барвінок. Збірник до 170-річчя від дня народження*. Київ: Рада, 2001. С. 463–486.
9. Коляда І. Ганна Барвінок і Тарас Шевченко: просопографічний портрет. *Світ Клію*. 2021. № 3(2). С. 60–76.
10. Мицик Ю., Чепела Ю., Шолудько І. Листи Ганни Барвінок (Олександрі Куліш) до Михайла Грушевського. *Сіверянський літопис*. 2006. № 2. С. 20–40.
11. Олійник А. А. Особливості взаємовідносин Івана Пулюя та Ганни Барвінок через призму листів. *Міждисциплінарні дослідження: гуманітарні та природничі науки*. Матеріали науково-практичної конференції (м. Одеса, 22–23 липня 2022 р.). Одеса: Видавництво «Молодий вчений», 2022. С. 47–51.
12. Якобчук Н. Листування І.М. Каманіна з Ганною Барвінок (1901–1910 рр.) у фондах Інституту рукопису національної бібліотеки України імені В. Вернадського. *Наукові записки: Збірник праць молодих вчених та аспірантів*. 2008. Т. 16. С. 302–316.
13. Зеленська Л. *Ганна Барвінок (Життєпис на основі епістолярної спадщини)*. Чернівці: [б.в.], 2001. 130 с.
14. Пустовіт Л.А., Отземко О.В. Спогади Ганни Барвінок. *Вісник студентського наукового товариства Донецького національного університету імені Василя Стуса*. 2020. Вип. 12 (т. 1). С. 83–86.
15. Сарбей В. Пантелеймон Куліш в епістолярній спадщині Ганни Барвінок (Куліш). *Київська старовина*. 1994. № 6. С. 7–2.
16. Смоляр Л. Ганна Барвінок. *Українки в історії*. Київ: «Либідь», 2004. С. 164–168.
17. Ткаченко В.І. Ліризм як елемент кордо центрризму в мемуаристиці Ганни Барвінок. *Література світу: поетика, ментальність і духовність*. 2017. Вип. 8. С. 201–209.
18. Токар Н. Епістолярій Пантелеймон Куліша як жанроутворюючий чинник художньо-біографічної прози. *Волинь філологічна: текст і контекст*. 2019. № 25. С. 238–250.
19. *Пантелеймон Куліш. Повне зібрання творів*. Листи. Т. 1: 1841–1850. Упоряд., комент. О. Федорук; підгот. текстів О. Федорук, Н. Хохлова; відп. ред. С. Захаркін. Київ: Критика, 2005. 648 с.
20. Борисенков Е.П., Пасецкий В.М. *Тысячелетняя летопись необычайных явлений природы*. Москва: Мысль, 1988. 528 с.

References

1. Koliastruk, O.A. (2011). *Metodolohiia istorii povsiakdennia* [The methodology of history of everyday life]. *Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu imeni V.N. Karazina. Ser.: Istoriia* [Bulletin of Kharkiv V.N. Karazin National University. Ser.: History], № 992, Iss. 44. P. 8–22 [in Ukrainian].
2. Blok, M. (1973). *Apologiya istorii, ili Remeslo istorika* [Apology of history, or the craft of the historian]. Moscow: Nauka Publ. [in Russian].
3. Tosh, D. (2006). *Stremlenie k istine. Kak ovladet masterstvom istorika* [Striving for the truth. How to master the skill of a historian]. Moscow: Ves mir Publ. [in Russian].

4. Denysiuk, I. (1968). *Talant bez talanu* [Talent without talent]. *Vitchyzna – Homeland*. № 12. P. 182–188 [in Ukrainian].
5. Ivanovska, O. (1994). *Hanna Barvinok – «poet zhinochoho horia»* [Hanna Barvinok – «poet of women's grief»]. *Doslidzhennia z filolohii – Studies in Philology*. Iss. 3. P. 30–35 [in Ukrainian].
6. Nakhlik, E. (2006). *Podruzhnjie zhyttia i pozashliubni romany Panteleimona Kulish* [Married life and extramarital affairs of Panteleimon Kulish]. Kyiv: Ukrainyskyi pismennyk Publ. [in Ukrainian].
7. Samoilenko, H.V. (2021). *Panteleimon Kulish i Hanna Barvinok: dolia, Ukraina, liubov (motronivskyi period zhyttia i tvorhosti)* [Panteleimon Kulish and Hanna Barvinok: fate, Ukraine, love (motronivka period of life and work)]. Nizhyn: NDU Publ. [in Ukrainian].
8. Yatsiuk, V. (2001). *Barvinkovi etyudy* [Barvinkov's etudes]. *Hanna Barvinok. Zbirnyk do 170-richchia vid dnia narodzhennia – Hanna Barvinok. Collection of Scientific Works for the 170th anniversary of the birth*. Kyiv: Rada Publ. 463–486 [in Ukrainian].
9. Koliada, I. (2021). *Hanna Barvinok i Taras Shevchenko: prosopografichniy portret* [Hanna Barvinok and Taras Shevchenko: a prosopographic portrait]. *Svit Klio – The World of Clío*, № 3(2). P. 60–76 [in Ukrainian].
10. Mytsyk, Y., Chepela, Y., Sholudko, I. (2006). *Lysty Hanny Barvinok (Oleksandry Kulish) do Mykhaila Hrushevskoho* [Letters of Hanna Barvinok (Olexandra Kulish) to Mykhailo Hrushevskiy]. *Siverianskyi litopys – Siverianskyi litopys*, № 2. P. 20–40 [in Ukrainian].
11. Oliinyk, A.A. (2022). *Osoblyvosti vzaiemovidnosyn Ivana Puliuia ta Hanny Barvinok cherez pryzmu lystiv* [Peculiarities of the relationship between Ivan Puluy and Hanna Barvinok through the prism of letters]. *Mizhdystyplinarni doslidzhennia: humanitarni ta pryrodnychi nauky – Interdisciplinary studies: humanities and natural sciences*. Odesa: «Molodyi vchenyi» Publ. P. 47–51 [in Ukrainian].
12. Yakobchuk, N. (2008). *Lystuvannia I.M. Kamanina z Hannoiu Barvinok (1901–1910 rr.) u fondakh instytutu rukopysu natsionalnoi biblioteky Ukrainy imeni V. Vernadskoho* [Correspondence of I.M. Kamanin with Hanna Barvinok (1901–1910 years) in the funds of the Institute of manuscripts of the national library of Ukraine named after V. Vernadskiy]. *Naukovi zapysky: Zbirnyk prats molodykh vchenykh ta aspirantiv - Scientific notes: Collection of works of young scientists and graduate students*. Vol. 16. P. 302–316 [in Ukrainian].
13. Zelenska, L. (2001). *Hanna Barvinok (Zhyttiepys na osnovi epistoliamoi spadshchyny)* [Hanna Barvinok (Biography based on epistolary heritage)]. Chernihiv [in Ukrainian].
14. Pustovit, L.A., Otzemko, O.V. (2020). *Spohady Hanny Barvinok* [Memories of Hanna Barvinok]. *Visnyk studentskoho naukovoho tovarystva Donetskoho natsionalnoho universytetu imeni Vasylia Stusa – Bulletin of the student scientific society of Donetsk national university named after Vasyl Stus*, Iss. 12 (vol. 1). P. 83–86 [in Ukrainian].
15. Sarbei, V. (1994). *Panteleimon Kulish v epistoliamii spadshchyni Hanny Barvinok (Kulish)* [Panteleimon Kulish in the epistolary legacy of Hanna Barvinok (Kulish)]. *Kyivska starovyna – Kyiv Antiquity*, № 6. P. 7–2 [in Ukrainian].

16. Smoliar, L. (2004). *Hanna Barvinok* [Hanna Barvinok]. *Ukrainky v istorii - Ukrainian women in history*. Kyiv: «Lybid» Publ. P. 164–168 [in Ukrainian].

17. Tkachenko, V.I. (2017). *Liryzm yak element cordotsentryzmu v memuarystytsi Hanny Barvinok* [Lyricism as an element of cordocentrism in the memoirs of Hanna Barvinok]. *Literatura svitu: poetyka, mentalnist i dukhovnist - World literature: poetics, mentality and spirituality*, Iss. 8. P. 201–209 [in Ukrainian].

18. Tokar, N. (2019). *Epistolarii Panteleimon Kulisha yak zhanroutvoriuiuchy chynnyk khudozhno-biografichnoi prozy* [Epistolary of Panteleimon Kulish as a genre-forming factor of artistic and biographical prose]. *Volyn filolohichna: tekst i kontekst - Philological Volyn: text and context*, № 25. P. 238–250 [in Ukrainian].

19. Kulish, Panteleimon. (2005). *Povne zibrannia tvoriv* [Complete collection of works] Lysty [Letters]. Vol. 1: 1841–1850. Kyiv: Krytyka [in Ukrainian].

20. Borisenkov, E.P., Pasetkiy, V.M. (1988). *Tyisyacheletnyaya letopis neobyichaynyih yavleniy prirody* [A thousand-year chronicle of extraordinary natural phenomena]. Moscow: Mysl Publ. [in Russian].

O. O. Malyshko

postgraduate student of the Department of History of
Ukraine Oles Honchar Dnipro National University
orcid.org/0000-0002-8996-2155
slav2sich@gmail.com

Everyday Life of the Nobility of the Left Bank Ukraine in the Middle of the 19th century (According to the Materials of the Family Epistolary of Panteleimon and Oleksandra Kulish)

The article studies the everyday space of the social elite of Left Bank Ukraine in the middle of the 19th century. The topic of the research is determined by the anthropocentrism of modern humanitarian knowledge, the actualization of the personal dimension of historical processes. The intelligence source base is the private epistolary of Panteleimon Kulish, Oleksandra Bilozerska-Kulish, Nadiya Bilozerska-Zabila, Viktor Bilozersky and Mykola Zabila. The time frame of the study coincides chronologically with the period of P. Kulish's exile in Tula (1847–1850), spatially - conditionally limited to St. Petersburg, Kyiv, and Tula, where the main correspondents lived at that time. Research methods: problem-chronological, comparative-historical, logical, historical-genetic. The thematic direction and content of the family correspondence of the Kulish-Bilozerskiis were analyzed within the scope of the research, focusing on family life, intellectual environment, leisure and other aspects of the everyday regional community. The essence of individual daily intellectual, cultural, economic and mental practices of the left-bank nobility is revealed. Traditional forms of leisure of the social elite are reflected in the private epistolary: home music making, painting, sculpture, reading, learning foreign languages, etc. Manifestations of original personal hobbies - electroplating and carpentry were studied. Covering the topics of health, education, religious activities, domestic religiosity, issues of decency and morality followed. Attention is focused on changing the mental and worldview attitudes of the noble community. An attempt was made to outline the future prospects of the problem. A conclusion is made about the significant informational potential of the epistolary materials of the Kulish-Bilozersky family as a source of the history of the everyday life of social elite of Left Bank Ukraine in the middle of the 19th century.

Key words: everyday life, social elite, ego-documents, Kulish, Bilozersky, family correspondence, cultural practices.